

## Bu sayıda:

Türkiye’de son dönemlerde toplumsal muhalefet, sınıf hareketinin boyutlarını yeniden düşünmemize yol açacak kadar farklı konularda ve coğrafyalarda kendini gösteriyor. 2000’li yılların öğrenci muhalefeti, kamu çalışanlarının 4/c, 50/d maddelerine yönelik geniş yankı bulan eylemleri, taşeron işçilerin direnişleri, su mücadeleleri ve derelere yapılmak istenen hidro elektrik santrallerine (HES) karşı mücadele gibi ekolojik hareketler, köylü kooperatifleri ve tarım sendikaları, kentsel dönüşüm alanlarında açığa çıkan muhalefet ve feminist hareket, son dönemlerin politik mücadeleleri olarak öne çıkıyor. Farklı toplumsal katmanları içeriyor gibi görünen bu hareketlerin mücadele tarzı ve taleplerinin sınıfsal niteliği ise oldukça net bir şekilde ortaya çıkıyor. Bu sınıfsal niteliğin ortaya çıkmasında ise, temel olarak iki faktör rol oynuyor. Bunlardan ilki Türkiye kapitalizminin son yıllarda yaşadığı yeniden yapılanmaya bağlı olarak, sermaye birikim sürecinin sürekliliğini sağlamaya dönük yeni mekanizmaların neredeyse her gün ve daha sert biçimde emekçi sınıfların karşısına çıkması. İkincisi ise, kapitalist üretim ilişkilerinin daha da derinleşmesine, coğrafi olarak yayılmasına ve kendisini yeniden üretmesinin doğrudan ve zorunlu bir sonucu olarak, topluma, ama özellikle de toplumun geniş çoğunluğunu oluşturan –en geniş anlamıyla– emekçilere yüklediği maliyetin daha da artması, can yakıcı hale gelmesi: Kısacası, emekçileri, Can Yücel’in ifadesi ile ‘canımız yanmış gibi değil, canımız yana yana’ diye bağırarak durumunda bırakması.

Bahsi geçen toplumsal muhalefet hareketlerinin, en azından genel eğilim itibarıyla, anti kapitalist talepleri dile getirmektense, sermayenin güncel ve somut saldırılarına karşı çıkış temelinde şekillendiği, bu anlamda geleceğe dönük programatik sıçrayışlar yaratma kaygısı güden hareketler olmadığı sır değil. Bununla birlikte, neredeyse hemen her gün bir yenisi ortaya çıkan toplumsal huzursuzluk belirtileri de bu sürecin hızla değişeceğinin işaretlerini taşıyor. Günden güne daha örgütlü, daha fazla gündem yaratma kapasitesine sahip hale gelmiş olması kadar; söz konusu toplumsal muhalefet hareketlerinin içinde yaşadığımız dönemde sermaye için yavaşsalsal önem arzeden birçok düzenlemeye karşı çıkışı görünür kılmasının bile kendi başına bir anlam ifade ediyor.

Özelleştirmelerden taşeronlaşmaya, güvencesiz çalışmadan derelerin üzerinde kurulan hidro elektrik santrallere, çıkarılan iş yasalarından üniversitelere yapılan saldırılara kadar, sermayenin 1970’lerden itibaren içine girdiği krizi kendine yeni kâr alanları yaratarak ve emeğin kazanılmış haklarını geri alarak ötelemeye dönük her saldırısı, saldırı alanını daha da genişlettiği ölçüde, yeni mücadele alanlarının ve araçlarının, mücadelede kullanılacak yeni kavramların yaratılmasını da beraberinde getiriyor. Bir başka ifadeyle, sermaye birikimi derinleştikçe, sermaye sınıfının kendi içindeki çelişkileri ve buna paralel olarak bir bütün olarak sermaye sınıfı ile işçi sınıfı arasındaki çelişkiyi de arttıran karmaşık doğası, geçmişte unutilan, şimdiki kadar can yakıcı olmadığı düşünülen, belki de ihmal edilen alanların da mücadeleye dahil olmasını beraberinde getiriyor.

Bu süreçte sermayenin sadece birikim sürecini garanti altına alacak düzenlemeleri hayata geçirmeye çalışmakla uğraşmadığı, kendi hükümranlılığına halel getirmeyecek muhalefet hareketleri yaratmaya çalıştığı da aşîkâr. Kuşkusuz, Dünya Bankası'nın dahi yoksulluktan bahsettiği, sermaye temsilcilerinin dahi 'Kapital okuma'nın öneminden hatta sosyal demokrasiden bahsettiği, halkla ilişkiler ve reklam kampanyalarının başına 'sosyal' ifadesi eklenmek suretiyle 'sorumluluk' diye pazarlandığı bir dönemde, sermaye sınıfının kendi varlığını tehdit etmeyen muhalefet hareketleri yaratmaya çalışmasında ya da toplumsal muhalefetin parçası olabilecek kimi yapıları kendi ilişkiler ağına içermeye çalışmasında şaşılacak bir yan yok. Bu içirme çabalarında, asıl meselenin, yani kapitalist üretim ilişkilerini anlayanın ve dolayısıyla değiştirmek için atılacak adımlardan ilki olanın, yani öncesinde bir analiz aracı ama hemen sonrasında ise bir mücadele aracı ve kavram olan 'sınıf'ın yerini, 'kimlik' kavramına ya da 'sınıf çatışmaları' kavramının yerini 'sivil toplum-ceberrut devlet' ikiliğine bırakmasına dönük entelektüel baskılar önemli rol oynuyor. Başbakan'ın kimi sosyalistlere teşekkür etmesinde en uç noktasını bulan bu gelişme ya da 'içerme' süreci, Türkiye'de sermaye sahiplerinin ve örgütlerinin sınıfsal davranış pratiklerini günden güne daha açık ettiği bir dönemde, işçi sendikalarının üretim fetişizmine varan ya da sınıf vurgusundan uzaklaşan söylemlerinden su mücadelesinde sermaye örgütleri ile yan yana gelme eğilimi gösteren kimi ilerici unsurlarının varlığına kadar bir dizi alanda kendisini göstermeye devam ediyor.

Ancak son yıllarda, kapitalist üretim ilişkilerinin daha da derinleşip coğrafi olarak yaygınlaşmasına karşın, işçi sendikalarının emeğin içindeki tüm farklılaşmaları kapsayacak yeni örgütleri yaratabilmekten uzak bir görünüm sergilemelerine, burjuva politik alanının gerilimlerine hapsolmasına ve emekçi sınıflar nezdinde anlamını yitirmeye başlamasına karşın, Yunanistan'dan Fransa'ya, İngiltere'den İstanbul'a, Ankara'ya yayılan bir çok işçi/öğrenci hareketinin yanında, tüm bu coğrafyalarda ve dünyanın başka başka yerlerinde, işçi sınıfının hak mücadeleleri gibi, ekolojik mücadele gibi, kent hakkı mücadelesi gibi, daha çok hak mücadelelerinde somutlanan, bazen bireysel bazen örgütlü formlar alabilen, işçi sınıfının 'beyaz yakalı', 'dışlanmış', 'güvenceli', 'güvencesiz', 'ezilen ulus', 'ayrımcılığa uğrayan cinsiyet' gibi farklı bileşimlerinden yükselen mücadele deneyimleri, "sol memenin altındaki cevahir"ın kararmaması için yeterli bir sebep oluşturuyor.

Taban inisiyatifleri biçiminde sendikaların içerisinde ya da değişik sınıf örgütlenmeleri biçiminde sendikal yapıların dışında kendilerini açığa vuran bu tür girişimler, kapitalist üretiminin işçi sınıfının bileşimini çeşitlendirmesine ve sayısını daha da arttırmasına paralel olarak, yani işçi sınıfının niteliksel zenginliğine ve niceliksel büyümesine bağlı olarak yaygınlaşmaya ve yeni dinamiklerin taşıyıcısı olmaya aday deneyimler olarak karşımızda duruyor. Novamed direnişi, DESA'da Emine Arslan ve Paşabahçe devlet hastanesindeki taşeron işçi Türkan Albayrak'ın mücadeleleri, Plaza eylemleri, özel dersane ve stajyer öğretmenlerin örgütlenmeleri, atık kâğıt işçilerinin dernekleşmesi, taşeron sağlık işçilerinin mücadeleleri, iş kazaları karşısında tersane işçilerinin eylemleri ve benzeri gelişmeler sınıf hareketinin dinamiklerine ilişkin yeni tartışmaları gündeme getiriyor. Zira dosya konusunu oluştururken murat edilen tüm bu deneyimleri de anlamak ve anlamlandırmak idi. Ancak bu amacımızı kısmi olarak gerçekleştirebildik.

Emekçilerin bedeni, boş zamanı, yaşam standardı ve hatta canı üzerinde sermayenin kontrolünü yüzümüze vuran bu eylemler karşısında oluşan kamuoyu tepkisi, ilk bakışta uçucu imiş gibi

görünse de, emekçi sınıfların tüm bileşenlerinin bu süreçte canı, sosyal hakları, yaşam alanları ile ödediği bedelin daha da artmasının, 'canı yanan'ların kamuoyunun aslında kendileri olduklarını fark etmelerinin çok zaman almayacağına en önemli göstergesi. Sınıf mücadelesinin dinamiklerinde meydana gelen bir başka değişikliğin ise üretimi durdurmaya yönelik eylemlerin yetersizliği karşısında tek başına yapılan ya da belirli bir sokağın, mekânın işgali ile gerçekleşen eylemlerin daha fazla ses getirmesi olduğu söylenebilir.

Öte yandan derinleşen ve yaygınlaşan sermaye birikimi, kent toprakları, su ve diğer doğal kaynakları daha yoğun bir biçimde metalaşma sürecine zorlamakta ve böylelikle sınıfsal ilişkileri daha geniş toplumsal ilişkilerin konusu haline dönüştürmekte. Bu bağlamda barınma hakkı, su hakkı, doğa hakkı biçiminde ortaya çıkan tikel-yerel mücadeleler toplumsal muhalefetin yeni alanları olarak dikkat çekerken, daha geniş ölçekteki sınıfsal ilişkilerle nasıl ilişkilenecekleri pratik olduğu kadar kuramsal bir sorun olarak öne çıkmakta. Özetle, emekçi sınıf hareketleri ve toplumsal muhalefet açısından son on yıl, 1980'li yılların getirdiği tüm yapısal olumsuzlukları içermekle birlikte, hem sınıf oluşum süreçlerinde hem de örgütsel arayışlar noktasında yeni dinamikler geliştiğine işaret ediyor.

Praksis bu sayısıyla, bu süreçte ortaya çıkan çeşitli muhalefet hareketlerinden kesitler sunmayı amaçlıyor. Toplumsal muhalefetin tüm kesitlerine değinemesek de, son dönemde ses getiren eylemlerin öznelerinin bu eylemlere dair değerlendirmelerini, kısa yazılar ile aktarmayı uygun gördük. "Güncel Toplumsal Mücadeleler: Dersler" başlığı altında topladığımız bu kısa yazılar, toplumsal muhalefetin gözle görünür tüm somutluğunu ve geleceğe dönük perspektiflerini tartışmayı hedefliyor.

Dosyamızın ilk yazısı Gaye Yılmaz'a ait. Yılmaz, "‘Bütün renkler kirleniyordu...': Praksis'ten Kaçış Sürecinde Su Hakkı Mücadeleleri" başlığını taşıyan yazısında, Bolivya'dan Güney Afrika'ya uzanan geniş bir coğrafyada sınıf mücadelelerinin önemli zeminlerinden birisi olan ve 2000'li yılların başından bu yana Türkiye'de de yükselişte olan su hakkı mücadelelerini ele alıyor. Su hakkı çerçevesinde süregiden mücadelelerin, yalnızca özgül bir alan olmasından dolayı değil, bu alanda varolan ve mücadele eden toplumsal hareketlerin parçalı bir görünüm vermesinden dolayı da eleştirel bir analizi hak ettiğini belirten Yılmaz, sosyal bilimciler arasında, su hakkı mücadelelerini eleştirel bir haritalandırmaya tabi tutmaya ya da eleştirel bir analizle değerlendirmeye dönük ilginin sınırlılığının altını çiziyor. Bu noktadan hareketle, yazar, bir yandan dünyanın farklı bölgelerinde faaliyette bulunan su hareketlerinin farklı STK'lar arasındaki güçler dengesine göre haritalandırmasını yapmaya çalışırken diğer yandan da Türkiye'dekiler de dâhil olmak üzere, su hakkı hareketlerinin içsel tutarsızlıklarını gözler önüne seriyor. Yılmaz'ın çalışması, önümüzdeki dönemin önemli mücadele alanlarından birisi olan kırsal direniş, ekolojik mücadele, su hakkı gibi alanlarda mücadele edenler açısından oldukça kritik bir noktaya, sermayenin bahsi geçen alanlarda mücadele yürüten militan sınıf örgütlerini içermek ve ılımlılaştırmak için geliştirdiği stratejilere dikkat çekiyor olması açısından oldukça büyük önem taşıyor. Çalışma, sonuç dâhil üç bölümden oluşuyor. Yılmaz ilk bölümde, dünyadaki su hakkı mücadelelerini ele alıyor. Bu bölümün alt bölümlerinden ilkinde bahsi geçen haritalandırmayı okur ile paylaşan yazar, ikinci alt bölümde ise, dünyadaki su hareketlerinin söylem, eylem ve eğilimlerini değerlendirerek uluslararası su hareketleri mücadelesine dair kimi sonuçlara varıyor. Çalışmanın ikinci bölümü Türkiye'de süre giden su hakkı mücadelelerine odaklanıyor. Yazar, çalışmasının

sonuç kısmında ise, su mücadelesinin, toplumun çoğunluğunu oluşturan emekçiler açısından başarıya ulaşması için, sınıf mücadelesinin bir parçası olarak görülmesinin bir zorunluluk olduğunun altını çiziyor.

“Sendikal Hareket ve Feminizm: Dayanışmanın Ötesi” başlıklı yazısında Elif Gazioğlu, 2007 yılında başlayan Novamed grevinin feminist ve sendikal hareket arasında açığa çıkarttığı “gerilimli ilişkiyi” sorguluyor. Bir yandan, bu “kadın grevi” ile işçi hareketi feminist hareketin gündemine neredeyse ilk kez bu kadar yoğunluklu girerken, sendikalar da yine neredeyse ilk kez, kadınların kadın işçi olmaktan kaynaklı sorunları etrafında bu kadar kamusallaşmış bir mücadelesi ile yüz yüze gelmek zorunda kaldılar. Her iki hareket açısından da Novamed grevi, kadınlık ve işçilik halleri arasındaki içsel ilişkiyi yeniden kurmaya, görünür kılmaya, mücadele eksenini sorgulamaya davet ediyordu. Feminist hareket bu daveti kabul ettiyse de, sonuçlarına bakıldığında aynı şeyi ne yazık ki sendikal hareket için söylemek mümkün değil. Yazarımızın geleneksel sendikal anlayışın bu daveti kabul etme kapasitesini de tartıştığı bu yazının, Praksis okurları için çok yönlü bir sorgulamaya vesile olmasını umuyoruz.

“Kentsel Politikada Yeni Biçim Arayışları: 2009 Yerel Seçimleri ve Ankara’da “Belediye Yönetimlerinde Saltanata Son” Kampanyası” başlıklı yazılarında Bülent Batuman ve Tezcan Karakuş Candan 2009 yerel seçimleri öncesi Mimarlar Odası Ankara Şubesi tarafından düzenlenen bir kampanyayı tartışıyorlar. Kampanya, gerek örgütleyicisinin perde arkasında kalması, gerek internet üzerinden örgütlenmesi ve gerekse dayandığı “flash mob” tarzı sokak eylemleriyle özgül bir kentsel mücadele deneyimi oluşturuyor. Yazarlara göre kampanya aynı zamanda bir meslek örgütünün diğer toplumsal gruplarla arasında yaratılan bariyerleri aşma çabasını içeriyor. Kampanyanın temel eksikliği kent yoksullarına gerektiği kadar ulaşamamış olmasıyken, esas başarısı da siyasal İslamcı belediyecilik pratikleriyle daraltılmış olan kentsel kamusalılığı belirli ölçülerde genişletebilmesi. Yazı, bu özgün deneyimin bir bilançosunu çıkarması ve bu deneyimi dünya-daki benzer tartışmalarla ilişkilendirerek ele almasıyla önemli bir katkı sunuyor.

Vefa Saygın Öğütle’nin Vefa Saygın Öğütle’nin “Pozitivist-Marksist Sınıf Kavrayışı ve Sınıf Deneyimlerindeki Açmazlar” başlıklı yazısı, Marksizm içinde kendinde sınıf/ kendisi için sınıf ya da ekonomik özne-siyasal özne ikilikleri çerçevesinde incelenen “geçiş sorunsalı”nı ele alıyor, yazarın deyimiyle “sorunsallaştırıyor”. Yazıda, kendinde sınıftan kendisi için sınıfa geçişin ya da ekonomik öznenin siyasal özneye dönüşün, genellikle ontolojik bir dönüşüm olarak algılandığı ve bunun ardında mekanik/pozitivist ve teleolojik bir anlayış olduğu ileri sürülüyor. Sınıfın yalnızca ekonomik bir kategori olarak ele alınmasını eleştiren, sınıf analizlerinin farklı toplumsal tahakküm mekanizmalarını da içerir biçimde genişletilmesinin önemine vurgu yapan bu yazı, sınıfsal sömürünün deneyimlendiği somut yaşantı ve deneyim alanlarına yönelmenin öneminin altını çiziyor; buralardaki dinamiklere ve eylem potansiyellerine yoğunlaşmanın önemine dikkat çekiyor.

Serkan Öngel ile Kurtul Gülenç’in Mekân, Hegemonya ve Strateji başlıklı makalesi, hegemonya kavramını eleştirel bir bakışla ele alarak sınıf hareketinin ve toplumsal muhalefetin kesişim ve ayrışma noktalarını açmıyor. Sınıf hareketinin, yeni vurguları ile emek hareketine “görelî ölçekte mücadele” için öne çıkardıkları temel eksenleri de tartışmaya açıyorlar.

Praksis, bu sayısında dosya dışı konularda da yazılara yer veriyor. “Türkiye-AB ilişkileri Ekseninde Sermayenin Tercihleri ve Kıbrıs” başlıklı yazıda, Emine Tahsin devlet-merkezli diplomatik ilişki-

ler çerçevesinde üzerine çok şey yazılmış bir konu olan Türkiye'nin Kıbrıs politikasını, farklı bir yaklaşımla, ekonomi politik bir perspektiften ele alıyor ve sermaye kesimlerinin Kıbrıs politikası üzerinde etkili ve belirleyici olma çabalarını inceliyor. Bir başka deyişle yazıda, kronolojik bir kurgu içinde 1950'lerden günümüze Türkiye'nin Kıbrıs politikasının temel eğilimleri anlatılırken, başta TUSİAD ve TOBB olmak üzere sermaye kesiminin oluşturduğu örgütlenmelerin, kendi çıkar ve beklentileri doğrultusunda bu politikalara yön verme çabaları anlatılıyor. Bu bağlamda Tahsin, Güney Kıbrıs'ın AB'ye üyelik başvurusuyla birlikte başlayan süreçte Kıbrıs meselesinin "Avrupalılaştığı" ve Türkiye'nin AB'ye üyelik başvurusunun bu olguyu daha da güçlendirdiği 1990'lı yıllar ve sonrasına odaklanıyor. Yazar, Kıbrıs sorununun AB meselesi haline gelmesinin Türkiye'nin geleneksel Kıbrıs politikasında önemli bir değişimin yolunu açtığını belirterek, Türkiye'de AB üyeliğini destekleyen ya da karşı olan kesimler arasındaki çatışmanın anlaşılması açısından Kıbrıs konusunun bir "turnusol kâğıdı" işlevi gördüğünü ileri sürüyor. TUSİAD bu süreçte AB üyeliğinin adeta bayraktarlığını yapan bir sermaye örgütü olarak, Kıbrıs meselesinin AB talepleri doğrultusunda çözümü için hükümetlerin ve kamuoyunun yönlendirilmesinde önemli bir rol oynuyor. Tahsin'e göre TUSİAD, Kıbrıs politikasında geleneksel çizgiyi temsil eden Ecevit başkanlığındaki Koalisyon Hükümeti ile çatışmalı bir ilişki içindeyken, Kıbrıs meselesini AB üyeliği için yapılması gerekenler kapsamında ele alan AKP Hükümetleri ile bakış açılarının "örtüştüğü" bir görünüm sergiliyor. Ancak bu örtüşmenin her zaman aynı derecede olmadığı da vurgulanıyor. Sonuç olarak Tahsin, Kıbrıs politikasının analizine sermaye örgütlenmeleri temelinde toplumsal güçleri dâhil ederek özgün bir katkıda bulunuyor.

Serdar Öztürk, iletişim alanına ilişkin temel bazı tartışmaları ve kavramları ele aldığı "‘En Eski’ ve ‘En Yeni’ İletişim Medyası: ‘İnsan’" başlıklı çalışmasında "medya" kavramının kullanımına ve tarihselliğine ilişkin yeni bir açılım sunuyor. Öztürk'e göre, daha çok iletişim alanındaki teknolojik ve teknik gelişmelere gönderme yapılarak oluşturulmuş olan "yeni medya" kavramsallaştırması, insani deneyimin merkeze alındığı bir antropolojik bakıştan yoksundur. Medyanın günümüzde aldığı biçimleri anlayabilmek için kavramın, "tarihsellik" ve "süreç" yönünden içinde "insan"ın da yer aldığı "yeni" bir analizinin yapılması zorunludur. Bu analizyle Öztürk, iletişim alanına ilişkin tarihsel materyalist bir anlayışın nasıl örülebileceğinin de bir örneğini sunuyor.

Sayıda Werner Bonefeld'in "Demokrasi ve Diktatörlük: Devletin Amaç ve Araçları" isimli makalesinin Akın Sarı tarafından yapılan çevirisi de yer alıyor. Werner Bonefeld bu makalesinde, neo-liberalizmin toplumsal hareketlerin isyanı karşısında "güçlü devlet", "serbest piyasa" söyleminden hareketle hukukun askıya alınması ve düzenin restore edilmesinde devletin rolünü nasıl meşrulaştırdığına dikkat çekiyor. Bu bağlamda sermayenin başvurduğu bir yönetim stratejisi olarak "Olağanüstü hal", Walter Benjamin'in de hatırlattığı gibi bir istisnadan ziyade bir kural haline getirilir ve dolayısıyla da sermayenin işleyişine içkindir. Bonefeld aslında günümüz Türkiye'sindeki tartışmalara da dolaylı yoldan açıklık getirmektedir: Sivil toplum-devlet ikiliğine dayalı liberal söylemin "minimum devlet" anlayışı, toplumsal muhalefet ve "ayaktakımı" karşısında Schmitt'in kavramlarıyla, dost-düşman diyalektiğini kaçınılmaz ve rasyonel bularak, hukuk yoluyla şiddete başvurmakta sakınca görmez. Bonefeld yazısında "ekonomik" olan ile "politik" olanın ayrıştırılmasının liberalizmin tözü olduğunu vurgularken aynı zamanda sermaye, devlet, anayasal düzenlemeler ve hukuk tartışmasında liberalizm ile Marksizm arasına da kalın çizgiler çekiyor.

Sayımızda ayrıca iki kitap eleştirisi yer alıyor. Bunlardan ilki Sungur Savran'ın "Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri" kitabının Erdem Sönmez tarafından yazılan eleştirisidir. Sönmez bu eleştiride, Savran'ın sol-liberalizmin ve sol-Kemalizmin yakın dönem Türkiye tarihi okumasını eleştirmesi ve sözü edilen döneme ilişkin sınıf mücadelelerine yaslanan alternatif bir çerçeve oluşturmayı denemesi bakımından ele almakta. Sönmez, sol-liberalizmin Weberyen tarih okumasının eleştirisini Savran'ın çalışmasını değerlendirerek yapmakta ve böylece önceki sayıda yer alan makalesinde eksik bıraktığını düşündüğü "yakın dönem Türkiye tarihine ilişkin liberal-muhafazakâr okuma"yı eleştirmektedir.

İkinci kitap eleştirisi ise "Toplumsal Sınıfların İlişkisel Gerçekliği" adlı Vefa Saygın Ögütü ve Güney Çeğin'in yazarı olduğu kitabın Eren Buğralılar tarafından yazılan eleştirisidir. Buğralılar, kitabın hem Türkçede çok yaygın olarak okumadığımız tartışmaları ve kavramları işin içine katması, hem de bu tartışmalardan eleştirel dersler çıkararak bir perspektif sunmasıyla, genelde fikir it-halatıyla ilerleyen Türkiye sosyal bilimler alanına eleştirel bir çalışma kazandırdığını vurguluyor.